

A NYELVEN TÚLI SEGÉLYKÉRÉS

– Az anyai szerepkör változatai két kortárs olasz regényben –

KÉRY ANNA LILLA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola
doktori hallgató

E-mail: kery.anna.lilla@hallgato.ppke.hu

ORCID 0009 0002 7880 6090

Caring as a Representation of Maternal Agency and Feminine Strength in Contemporary Italian Motherhood Novels

In my study I will show through illustrative excerpts from two contemporary Italian novels, Michela Murgia's *Accabadora* (2009) and Donatella Di Pietrantonio's *L'Arminuta* (2017), how the "maternal" activity of caring for others appears as the cornerstone of the protagonists' female identity, and how this caring activity can be understood as a source of female strength. My interpretative framework is based on the genre tradition of Italian mother-daughter novels, on the one hand, and on the ideas of Adriana Cavarero and Luisa Muraro on inclination and the symbolic mother, on the other. I also refer to some basic texts on the subject of mothering and the ethics of care, such as the relevant works by Adrienne Rich, Sara Ruddick and Carol Gilligan.

Keywords: motherhood, contemporary Italian literature, mother-daughter novels, female agency, ethics of care

■ A kortárs olasz irodalom megkerülhetetlen témája az anyaság. Az olyan, világirodalmi szinten is ismert, és magyarra is sokat fordított szerzők, mint Elena Ferrante, Donatella Di Pietrantonio, Michela Murgia, Giulia Caminito vagy Silvia Avallone női sorskérdéseket, női életutakat bemutató szövegeinek gyakran központi szereplője az anya, aki leggyakrabban az ellenpólus, a távolság, a hiány vagy a titok jelenését hordozza. A tisztán pozitív konnotáció ritka; anyának lenni és kapcsolódni az anyához egyaránt küzdelmesnek mutatkozik ezekben a regényekben. A kortárs olasz irodalom anyatémaköre ugyanakkor nem önmagában álló jelenség, felsejlik mögötte az egész 20. századi olasz nőirodalmat meghatározó társadalompolitikai és bölcséleti kontextus.¹ Ez utóbbiban meghatározó szerepet játszik az az olasz feminista áramlat,² amelyben kitüntetett témaként jelennek meg az anya-lánya viszonyrendszer szimbolikájának, nyelvhasználatának fontos kérdései. Úgy mint az anyai szerepkör dekonstruálása és annak cselekvő meghatározottsága,³ az Irigaray és Kristeva⁴ filozófiájából táplálkozó nyelvproblematika, a korporeális és az anyatest jelentősége, a női/anyai szimbolikus rend, s ehhez kapcsolódóan a női írás kérdései, illetve az anyai kapcsolaton keresztül a relacionalitás problémaköre, mely tág értelemben a nők közötti ideálisnak tartott kapcsolatrendszer is példázza.⁵

Az általam vizsgált regények további közös jegye, hogy az elbeszélést a lánygyermek nézőpontja uralja. Átvitt értelemben, Adriana Cavarero filozófus meglátásával élve: az e művekben szereplő kamasz lányoknak felnőtté válásuk során szembe kell nézniük az anyjukkal, még ha tekintetük nem is tud kapcsolódni hozzá.⁶ Tanulmányomban e tág irodalmi korpusz két kortárs fejlődésregényén keresztül fogom bemutatni, hogyan válik központi jelentőségűvé az anyaság tevékeny, kapcsolati és

¹ Például Elsa Morante, Mariateresa Di Lascia, Francesca Sanvitale, Carla Cerati, Dacia Maraini vagy épp Elena Stancanelli regényeiben.

² Az legismertebb képviselői között találhatjuk a *Libreria delle donne* nevű milánói, illetve a *Diotima* elnevezésű veronai filozófiai műhelyeket, kiemelten pedig Adriana Cavarero és Luisa Muraro kortárs filozófusokat.

³ Az anyaság konstruált, cselekvő jellegét érintő gazdag szakirodalmakból lásd Sara RUDDICK, *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace* (Boston: Beacon Press, 1995); Adrienne RICH, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, Women's Studies (New York, NY London: W.W. Norton & Company, 1995); Emily JEREMIAH, „Motherhood to Mothering and Beyond: Maternity in Recent Feminist Thought”, *Journal of the Association for Research on Mothering* 8 (2006): 21–33.

⁴ RADVÁNSZKY Anikó, „»Az anyai terület visszavétele«: Nőiség, jelölődés és tér összefüggései Julia Kristevánál”, *Helikon. „Inklinációk”: Kortárs női filozófia* 69, 2. sz. (2023): 314–329.

⁵ Patrizia SAMBUCCO, *Corpi e linguaggi: Il legame figlia-madre nelle scrittrici italiane del Novecento*, Soggetti rivelati 51 (Padova: Il poligrafo, 2014), 19–64.

⁶ Cavarerónál a tekintetek találkozása fontos pillanat: az individuum kapcsolódása a Másikhoz, annak vágya, hogy a Másik felismerje bennünk egyediségünket és sérülékenységünket, s hogy saját történetünk elbeszélhető és meghallgatható legyen. Adriana CAVARERO, *Tu che mi guardi, tu che mi racconti: Filosofia della narrazione* (Roma: Castelvecchi, 1997). Anya és lánya tekintetcseréjét Déméter és Koré történetében pedig biztonságos és termékeny női tér megszületéseként értelmezi. Adriana CAVARERO, *Nonostante Platone: Figure femminili nella filosofia antica* (Verona: Ombre Corte, 2014).

gondoskodó aspektusa a főszereplő lánygyermeknek felnövéstörténetében. Michela Murgia *Accabadora* (2009)⁷ és Donatella Di Pietrantonio *A visszaadott lány* (2017)⁸ című regényeiben közös, hogy a kamaszlány-hősök, Maria és „a visszaadott lány” nem saját anyjuk, hanem az őket helyettesítő gondoskodó női karakterek, úgynevezett *szimbolikus anyák* révén tapasztalják meg az anya-lánya kapcsolat kölcsönösségét, és teszik egyúttal belső értéké, hogy a legnehezebb, legszegényebb és legkiszolgáltatottabb helyzetekben a gondoskodás olyan erőforrás, mely nem csupán az identitás megerősödését szolgálhatja, de akár lázadás is lehet egy rideg hatalmi struktúrával szemben. Elemzésemben az olasz feminizmus anyasággal kapcsolatos két fontos elméleti fogalmára, a murarói *szimbolikus anya* és a cavarerói *inklináció* fogalmára is támaszkodni fogok.⁹ Figyelembe véve jelen tanulmány terjedelmi korlátait, mindkét regény esetében a történet tetőpontjának vizsgálatára szorítkozom.

Di Pietrantonio *A visszaadott lány* című regényének főszereplője a tizenhárom éves, meg nem nevezett elbeszélő egyik napról a másikra szembesül azzal, hogy az, akit kiskorától kezdve anyjának tekintett, valójában távoli rokona, aki csecsemőként vette őt magához. Ez a rokon, Adalgisa váratlanul visszaküldi a lányt vér szerinti, ám számára teljesen idegen családjához egy szegény abruzzói falvacskába. A történet folyamán az elbeszélő megpróbál alkalmazkodni új életéhez, és megbirkózni a kétszeres elhagyatás tapasztalatával. Ezt nehezíti, hogy az anyai döntések indoka mindkét alkalommal, a csecsemőkori és a kamaszkori családváltáskor is ismeretlen, a regény dinamikáját pedig elsősorban ezeknek a titkoknak a felfejtése adja. A választéskeresés folyamatában a főszereplő identitásválságán keresztül az őt körülvevő anyatípusok árnyalt bemutatása is megtörténik.

A történet alapkonfliktusa, az elhagyatás tapasztalata és ennek folytán az *anya* fogalmának elbizonytalanodása nem csupán a családon belüli örökbeadás helyi gyakorlatát idézi fel, de a 20. századi olasz feminizmus nyelv- és szimbólumrendszerét is. A nyolcvanas évek olasz differenciafeminizmusában meghatározó fordulat volt az anya alakjának újrafelfedezése a következő női generációk életében. Ahogy Adalgisa Giorgio, a téma szakavatott ismerője is megállapítja, a feminizmus második hulláma a hetvenes években épp a társadalom mélyen patriarchális jellege miatt váltott ki nagy hatást Olaszországban, és kérdőjelezte meg sikerrel a hagyományos női szerepeket. Ebben a folyamatban a nők, bár felismerték az anya fontosságát életükben, nem találtak benne pozitív azonosulási lehetőségekre. A nyolcvanas évek differenciafeminizmusának legnagyobb vállalása pedig épp ennek az elveszett kapcsolatnak a helyreállítása, az anyának tulajdonított negatív értékek pozitív különb-

⁷ Magyarul megjelent: Michela MURGIA, *Accabadora – A lélekanya*, ford. GÁCS Éva (Budapest: Magvető Kiadó, 2012).

⁸ Magyarul megjelent: Donatella DI PIETRANTONIO, *A visszaadott lány*, ford. TODERO Anna (Budapest: Park Könyvkiadó, 2021).

⁹ Adriana CAVARERO, *Inclinazioni: Critica della rettitudine* (Milano: Raffaello Cortina Editore, 2013); Luisa MURARO, *L'ordine simbolico della madre* (Roma: Editori riuniti, 2006).

ségekké alakítása volt.¹⁰ Ez a feladat nem csupán az olyan filozófiai műhelyek munkásságában érhető tetten, mint a veronai Diotima vagy épp a milánói Libreria delle donne, hanem a nyolcvanas évek regényirodalmának népszerű anya-lánya tematikáiban is.

Hogy ez a tematikus hagyomány mindmáig tetten érhető az olasz irodalomban, annak egyik legjobb példája éppen Di Pietrantonio életműve: a Campiello- és Strega-díjas szerző majd minden regényében kulcsszerepet kap az anya-lánya viszony identitásalkotó, s ugyanakkor fájdalmas tapasztalata. A *visszaadott lány*ban az anya elvesztése okozta identitásválság egyik hordozója a nyelv lesz, a főszereplő nyelvi válságában pedig egyszerre jelenik meg az önmeghatározás krízise, és a kapcsolódás, a családon belüli kommunikáció kudarca. Itt kiemelendő a jelentésvesztés és meghatározhatatlanság tapasztalata: a visszaadott lány új otthonában „elveszíti” tulajdonnevét, családja és a falu is csak „a visszaadotként” hivatkozik rá. A főhős-elbeszélő pedig nemcsak alkalmazza gúnynevét az elbeszélés során, de ez a gúnynév elfedi, titkosítja a saját tulajdonnevét is. Vér szerinti anyjára az elbeszélés folyamán elidegenítő, távolságtartó megnevezésekkel utal (pl. „az anya”, „a nő, aki megszült”).¹¹ Ez az asszony a sokgyerekes, a szegénység és tanulatlanság miatt a privát szférába száműzött, érzelmileg elérhetetlen anya archetípusaként szerepel a regényben. Gondoskodó tevékenysége a fizikális szükségletek szerény kielégítésére szorítkozik, a lány és az anya közti kommunikációt pedig a dialektus és az érzelmi kifejezőmódok szegénysége miatt az értetlenség és töredezettség jellemzi. Másik anyja, a tizenhárom éves koráig nevelőanyai szerepet betöltő rokon, Adalgisa, bár anyagilag gondoskodik róla, ugyancsak elérhetetlen: nem válaszol a lány leveleire és telefonhívásaira. Az elbeszélő nyelvi elszigeteltségében és fogalmi elbizonytalanodásában felismerhető az a folyamat, melyet Luisa Muraro filozófus az anyai szimbolikustól való elszakadásként ír le.

Az Irigaray filozófiájától erőteljesen inspirálódó, öt először olaszra fordító Luisa Muraro a *L'ordine simbolico della madre* (2006)¹² című kötetében mutatja be a lacani nyelvelméletből kiinduló gondolatait az anyai szimbolikusról és a szimbolikus anyáról a lánygyermek nézőpontján keresztül. Muraro alapvetése szerint a női helyfoglalás a szimbolikusban az anyai kapcsolat jelentőségének újrafelismerésén keresztül történik. Míg Lacannál a nyelv, jelentés és törvény a pszichoanalitikus fejlődés szimbolikus regiszterében mind az apai rendből, az „Atya nevéből” ered, az anyai

¹⁰ Adalgisa GIORGIO, „The Passion for the Mother: Conflicts and Idealisations in Contemporary Italian Narrative by Women”, in *Writing Mothers and Daughters: Renegotiating the Mother in Western European Narratives by Women*, szerk. Giorgio ADALGISA (New York: Berghahn Books, 2002), 119–154, 120.

¹¹ Az anyától való elidegenedés nyelvi aspektusaival kapcsolatban lásd Karagoz következő tanulmányát a regényről: Claudia KARAGÓZ, „Of Mothers and Sisters: Donatella Di Pietrantonio's *L'Arminuta*”, *Altrelttere* 9 (2020): 50–77, https://doi.org/10.5903/al_uzh-47.

¹² MURARO, *L'ordine simbolico della madre*.

kapcsolat egy nyelv előtti, képzetes egységként tűnik fel, melynek meghaladása szükségszerű. Muraro ezzel szemben amellett érvel, hogy a nyelv és azon keresztül a világ első közvetítője az anya, akinek a megértés és az énefejlődés folyamatában elvitathatatlan szerepe van. Különösen igaz ez a lánygyermek felnevelésére: hogy a nő megtalálhassa helyét a szimbolikus rendben, vissza kell térnie az anyai kapcsolat első tapasztalataihoz, s amennyiben ez a vér szerinti anya hiánya miatt nem lehetséges, akkor egy másik, tapasztalt női vezető és a vele való kapcsolat helyettesítheti ebben. Ezt a hiányt pótló női alakot nevezi Muraro szimbolikus anyának. Ez a viszony egyenlő és kölcsönös: a szimbolikus anyát minden lány vagy nő maga választja ki, ami a lány számára (a döntés jogán) az ágenssé válás első lépése, a szimbolikus anya pedig a lány által kap felhatalmazást és hatalmat a szimbolikus rend közvetítésében. Ez a kölcsönös (f)elismerésre építő kapcsolat visszaköszön Jessica Benjamin pszichoanalitikusnak az interszubjektív viszonyról szóló elméletében is.¹³

A *visszaadott lány*ban az anya fogalmának széttzilálódását, a nevelőanyától és az otthontól való váratlan elszakadást és a nyelvi elszigetelődés aspektusait úgy is értelmezhetjük, mint a főszereplő otthontalanságát, idegenségét az őt körülvevő világban. Ahogyan azt az elbeszélő megfogalmazza:

A tér legeldugottabb sarkából láttam, ahogy kigyúl a fény az ablakokban, és sürgő-forgó nőalakok jönnek-mennek az ablakok mögött. Az én szememben ők voltak a normális anyák, azok, akik megszülték a gyerekeiket, és megtartották őket. [...] Idővel a normalitásnak ezt a zavaros eszméjét is elvesztettem, és ma már tényleg nem tudom, mit jelent az, hogy anya.¹⁴

A visszatekintő elbeszélésben az utolsó tagmondat, „ma már tényleg nem tudom, mit jelent az, hogy anya” a véglegesség súlyát viseli: a visszaadott lány számára az anya fogalmának egysége és stabilitása elveszett.

Ezt a hirtelen támadt úrt végül a főszereplő tízéves kishúga, Adriana tölti ki. Adriana alakjában felismerhetjük a szimbolikus anyát: azt a női karaktert, aki a vér szerinti anya helyébe lépve a gondoskodás, odafordulás és törődés révén támogatja a főhőst, erőforrást és közvetítést jelent számára. Adriana – bár maga is gyermek – lesz az, aki az elérhetetlen anya helyébe lépve válaszol a család leggyengébbjeinek szükségleteire: a beszédképtelen, sérült kistestvér sírására és új közegében idegen nővére néma segélykérésére. A gondoskodás gyakorlati feladatain túl Adriana ereje abban nyilvánul meg, ahogyan felismeri az elesettség és a szükség jeleit, és készségesen válaszol rájuk. Ugyancsak ő lesz az, aki „odahajolva” nővérehez feloldja a testvért körülvevő nyelvi falakat. A család által beszélt dialektus érthetetlen nyelvé-

¹³ KENDE Anna, „Anyaság a pszichoanalízisben: Lehetséges következtetések a nő mint szubjektum szemszögéből”, *Thalassa* 16, 1. sz. (2005): 63–82, 78–81.

¹⁴ DI PIETRANTONIO, *A visszaadott lány*, 139–140.

ből fordít számára, és a családi hallgatást megtörve elárulja neki, hogy nevelőanyja azért küldte vissza hozzájuk, mert egy új kapcsolatból saját gyermeke született.

Adriana gondoskodása mint erőforrás és női ágencia az utolsó jelenetben válik egyértelművé. Ekkor egy vasárnapi ebédén a főszereplő végre találkozik nevelőanyja új családjával: élettársával és kisbabájával. A kedélyes étkezés azonban rövidesen dermesztő jelenetté válik: a csecsemő sírására reagálni kész anyát az élettársa, következetes nevelési elveikre hivatkozva, nem engedi a gyermek közelébe.

Akkor nem értettem, hogyan képes Adalgisa ellenállni ennek az üvöltésnek, vele együtt szenvedtem. De az élettársa odaszögezte a székhöz a tekintetével. Adriana felállt, ők talán észre sem vették. Biztosra vettem, hogy a fürdőszobába megy. Szinte bénultan ültem a helyemen, a bőgés betöltötte a házat és az agyamat. Talán csak percek teltek el, de úgy tűnt, ez a sírás, amely megváltoztatta az egész napot, örökké tart. Adalgisa hátradőlt a széken, a csillárt bámulta, amely nem égett. Az egyik szeme körül elmázolódott a festék. Guido a tányér aranyozott szélén húzkodta az ujját. Aztán láttam, hogy a hátam mögé pillant, és összerezzen. Megfordultam.

Adriana a karjában tartotta a kisfiút, aki kezdett megnyugodni. Könnyű mozdulatokkal ringatta, a gyerek arca még vörös volt és feldúlt, a haja izzadtan tapadt a homlokára.

– Hogy mersz hozzáérni a fiamhoz? – pattant fel az apa. A szék felborult. Guido zihált, egy kidagadó ér lüktetett a nyakán.

Adriana átnézett rajta. Óvatosan átadta a kicsit az anyjának.

– Beszorult a keze az ágy rácsai közé – mondta, és a kis csuklón lévő piros foltokra, a bőr jól látható duzzanatára mutatott. Hátrasimította a gyerek haját, és letörölte a könnyeit egy szalvétával, mielőtt visszaült volna mellém. Adalgisa egyenként végigpuszilta a fájós ujjacskákat.

A tenyeremmel megtapintottam a húgom kemény, megfeszülő lábszárát. Az imént nagyon erős volt, de most egész testében remegett.¹⁵

A jelenetben érdemes megfigyelni a bénultság–cselekvés, csönd–sírás, hallgatás–válasz fogalompárjait, mely jól érzékelteti az eseménysor felfokozottságát és drámaiságát. Az apa tekintetétől tehetetlenné dermedt Adalgisa ellentéte a cselekvésre kész Adriana. Míg Adalgisa, Guido és az elbeszélő válasza a gyereksírással passzivitás és hallgatás, addig Adriana felkel a helyéről és válaszol a segélykérésre. Ugyancsak jelentésértékű, ahogyan Adalgisa testtartása megváltozik Guido tiltására: merevvé, s ugyanakkor erőtlenné válik,¹⁶ míg Adriana annak ellenére képes erőt és magabiztosságot mutatni, „könnyű mozdulatokkal ringatni” a kisbabát, hogy a teste és izmai megfeszülnek a félelemtől.

¹⁵ DI PIETRANTONIO, *A visszaadott lány*, 221–222.

¹⁶ Uo., 219–220.

Adalgisa görnyedt alakja és Adriana magabiztos válasza, a kisbaba ölbevételre, ringatásra, az apa „parancsának” semmibevételre új értelmet nyer Adriana Cavarero gondoskodásetikai megállapításainak tükrében. Cavarero már említett *Inclinazioni...*¹⁷ című munkájában filozófiai és képzőművészeti példák elemzésén keresztül érvel amellett, hogy a kapcsolatokban a másik felé odaforduló, a másik szükségét felismerő, odahajló, a relacionalitást választó emberkép természetesebbnek értékelhető, mint a magát autonómnak tekintő felegyenesedett ember „vertikalitása” és individualizmusa. Az odahajlás, elhajlás azonban magában hordozza a kibillenés veszélyét is. Cavarero Da Vinci *Szent Anna harmadmagával* című alkotásának elemzése során azt is példázza, hogyan valósulhat meg az anyai odahajlás folyamatában a test (s átvitt értelemben az individuum) harmonikussága és stabilitása.

A regény vizsgált jelenetében az „odahajlás” (esetünkben a gondoskodó válasz) szintén harmóniát és erőt közvetítő gesztus lesz. Míg Adalgisa korábban eleven alakja (akinek a megjelenéséhez rendre jó mód, nyugalom és magabiztosság társult) élettársa tiltására, a gondoskodás lehetőségétől elvágvá merev, majd erőtlen lesz, Adriana szedett-vedettnek leírt (zsíros hajú, sovány) gyermekalakja erősnek és rendezettnek tűnik fel. Így válik a kislány példájává annak a női tetterőnek, amely a gondoskodás révén szegül szembe a patriarchális fölény (az élettárs alakja) és az intézmény (az orvosi előírás, a napirend betartása) képviselte hatalomnak. S nem utolsósorban, így lesz a történet folyamán az anyai feladatokat magára vállaló Adriana „a visszaadott lány” mellett az anyaszereppel küzdő Adalgisa spontán szövet-sége is.

Bár más szimbolika mentén, de szintén az anyaság kapcsolati sokoldalúságát, cselekvő jellegét tematizálja Michela Murgia szárd író *Accabadora* című regénye. Az *Accabadora*-ban az informális örökbeadás szárd hagyományának, a „lélekgyermekségnek”¹⁸ bemutatásán túl, a lélekgyermek Maria Listru és örökbefogadó anyja, Bonaria Urrai kapcsolatának tükrében az életvégi eutanázia és gondoskodás morális aspektusai is fontos szerepet kapnak. A nevelőanya és nevelt gyermek kapcsolatát meghatározó titok itt nem az örökbeadás miertje lesz, hanem Bonaria foglalkozása, aki a kis szárd község, Soreni accabadorája. Az accabadora a szárd néphagyomány fontos alakja, egyszerre volt baba és a haldoklók szenvedését az aktív eutanázia révén megrövidítő úgynevezett „utolsó anya”. Az accabadorák „segítségnyújtása” egy olyan, meglehetősen elzárt, szegény, pásztorkodó társadalomban, amely Szardínia centrális területeire jellemző volt (még a 20. század első felében is), létfontosságú. A család, ha a haldokló elhúzódo szenvedéseit már nem tudta másként enyhíteni, elhívta az

¹⁷ CAVARERO, *Inclinazioni*. Lásd erről magyarul: SÁPY DÓRA, „Adriana Cavarero: Arendtől a poszturális etikáig”, *Helikon. „Inklinációk”: Kortárs női filozófia* 69, 2. sz. (2023): 204–216.

¹⁸ Luca PORRU, „I figli a cui viene chiesto di nascere: I »fillus de anima« tra pratica sociale, storia e letteratura”, *Nuova Rivista di Storia della Medicina* 2, 1. sz. (2021): 37–37, <https://doi.org/10.13135/2724-4954/5821>.

accabadorát, aki szigorú szertartásrend szerint (melynek meghatározott rituális és erkölcsi keretei voltak) vetett véget a haldokló szenvedésének.¹⁹

A főszereplő kamasz lány, Maria kisgyerekként kerül a gyermektelen Bonaria nénihez, akit annak ellenére fogad el teljes természetességgel saját „lélekanyjának” (a murarói kifejezéssel élve: *simbolikus anyjának*), hogy közben vér szerinti anyjával is tarthatja a kapcsolatot. Amikor azonban szembesül nevelőanyja eltitkolt szerepével, nemcsak anyjának, de saját szárd identitásának is megpróbál hátat fordítani azzal, hogy a tengeren átkelve Torinóba utazik. A szárd regényekben a tengeren való átkelés az identitás próbatétele is. Amikor Maria tudomást szerez arról, hogy nevelőanyja súlyos beteg, visszatér Sorenibe, és „lerója a lélekgyermek tartozását” azzal, hogy az idős accabadora gondozója lesz. A hónapokig tartó betegápolás során Maria lassan megérti nevelőanyja szerepkörének összetettségét. Bonaria néni az ő lélekanyja volt, de accabadoraként (utolsó anyaként) számtalan más ember megszületése és távozása körül kellett bábáskodnia. A szembesítés jelenetében, mikor fény derül az idős asszony eltitkolt foglalkozására, Bonaria így magyarázza születés és halál összefonódását az accabadora feladatkörében:

– Hallgass, hiszen fogalmad sincs, mit beszélsz! Talán egyedül vágtad el a köldökszínórodát? Talán nem mostak le és szoptattak meg? Talán nem mások kegyéből születtél meg, kétszer is, és nőttél fel, vagy netán te olyan ügyes vagy, hogy mindezt egyedül csináltad?

[...]

– Tehát mások döntöttek rólad, és később is, amikor majd szükség lesz rá, mások fognak dönteni. Nincs olyan élő ember, Maria, aki úgy érkezne el utolsó napjához, hogy ne lenne mindenhol egy anyja és egy apja, és ha valakinek, akkor neked ezt igazán tudnod kellene.²⁰

A regényben, ebben a részletben pedig különösen, megfigyelhető az anyaság jelentésváltozása, ahogyan a vérségi kötelék helyett a választás és döntés válik a fogalom sajátjává. Ezzel párhuzamosan az anyai gondoskodás kiterjesztett metaforaként a minden élethelyzetre alkalmazandó odafordulással azonosul, legyen arra szüksége csecsemőnek vagy haldoklónak. A jelenet végén Maria egyszerre ismeri el Bonariát valódi anyjának, és hárítja el a köztük lévő kapcsolat kölcsönösségét: „Az én számomra maga az első volt, mégis, ha megkérne, hogy segítsen meghalni, én biztos

¹⁹ Alessandra SANNA, „A proposito di Accabadora di Michela Murgia: Leggenda, mito, realtà e storia”, in *Mujeres y Márgenes, Márgenes y Mujeres*, szerk. Eva María Moreno LAGO (Sevilla: Benilde, 2017), 108–113, 108–109, https://www.academia.edu/37628101/Mujeres_y_m%C3%A1rgenes_m%C3%A1rgenes_y_mujeres.

²⁰ Michela MURGIA, *Accabadora – A lélekanya*, ford. GÁCS Éva (Budapest: Magvető Kiadó, 2012), 180–181.

nem lennék képes megölni magát csak azért, mert maga így akarja!”²¹ Bonaria és Maria kölcsönös elfogadása akkor válik kölcsönös elutasítássá, amikor Maria kijelenti, hogy amint lehet, elhagyja a szigetet:

- Ami a hálát illeti, természetesen, ami kötelességem, azt megteszem... – tette hozzá Maria szinte suttogva.
- Az öregasszony ránézett, majd csendesen így szólt:
- Semmi olyanra nincs szükségem, Maria Listru, amit te tehetnél értem.”²²

Mindezek ellenére, mikor Bonaria infarktust kap, Maria azonnal hazatér. Lélek-anya ápolása közben pedig egyértelművé válik, hogy fenti mondataik közül egyik sem igaz: van olyan, amit Maria tehet nevelőanyjáért, és amikor kell, képes lesz megtenni. Kettejük viszonyának intimitását és kölcsönösségét Maria újra megtapasztalja az öregasszony ápolása és elhúzódó agóniája során, s egyúttal közelebb kerül az accabadora szerepének mélyebb megértéséhez is. A regényben a betegápolás jeleneit ugyancsak a bénultság és a csönd határozza meg. Mivel Bonaria betegségének végső szakaszában már nem képes a beszédre, így Maria úgy próbál gondoskodni a nyelvétől megfosztott idős asszonyról, mint anya az újszülöttjéről: figyelmes szeretet és megérzések révén. Kapcsolatuk utolsó szakasza az anya-gyermek kötődés első, nyelven kívüli hónapjait idézi. Ez a nyelvtelen, ám intim kommunikáció és a megérzés vezetik el ahhoz a döntéshez is, hogy véget vessen anyja szenvedésének: „Vannak dolgok, amiket tud az ember és kész, s a bizonyíték ezt csupán megerősítheti; Maria Listrúnak egy intuíció határozott körvonalú árnyéka adott teljes bizonyosságot afelől, hogy anyja, Bonaria Urrai immár halott.”²³ Egy intuíció határozott körvonalú árnyéka (az eredetiben: „l'ombra netta di una intuizione”²⁴) olyan megérzés, bizonyosság, mely tények és érvek helyett két ember hangtalanul is érthető, szoros kapcsolatából táplálkozik. Míg *A visszaadott lány*ban a segítségnyújtás helyessége megkérdőjelezhetetlen, addig az *Accabadorában* az eutanázia egy jóval vitatottabb társadalmi téma, mely épp az anyai gondoskodás metaforikus kibontásán keresztül válik megközelíthetővé – ez utóbbi teszi véleményem szerint a Murgia-regényt ön-magában is jelentős vállalkossá.²⁵

²¹ Uo., 182.

²² Uo., 183.

²³ Uo., 250.

²⁴ Michela MURGIA, *Accabadora* (Einaudi, 2009), 161.

²⁵ A regény morális kérdésfeltevéséhez felidézhető Carol Gilligan pszichológus *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* című munkája, melyben megállapítja, hogy a nők döntéshozatalát erkölcsi fejlődésük csúcán a férfiakkal ellentétben nem az egyetemes erkölcs és a társadalmi szerződés, hanem sokkal inkább a másokhoz való viszony és a személyközi kapcsolatok motiválják. Döntéshozásuk tekintetében az igazságosság és a jog szempontján túl egy harmadik, a gondoskodás (*care*) szempontja is létezik. Az *Accabadorában* Bonaria Urrai kívülálló volt: a közösség által tisztelt és félt, a helyi plébános szemében azonban bűnös asszony. A regényben az accabadora

Az *Accabadora* és *A visszaadott lány* nem csupán témaválasztásukat tekintve hasonló szövegek, de amint látható, közös irodalmi hagyományból építkeznek egy olyan kidolgozott szimbolikán és irodalmi nyelvhasználaton keresztül, mely az olasz differenciafeminizmus legfontosabb megállapításait is magán viseli. Ezekben a regényekben az anya-lánya tematika nem csupán azt teszi láthatóvá, hogyan alakult át az anyaság társadalmi helyzetéről alkotott kép, és hogyan vált kulcsfontosságúvá az erről való gondolkodás az 1980-as évek női szerzői számára. A regényekben megjelenő kölcsönösség, a választott anyaság és lányság szimbolikája, illetve az anyai odafordulás sokrétű metaforája egy olyan, ideálisnak tartott női kapcsolatrendszer ir körül, amelyben a gondoskodás révén a hiányt, elveszettséget és identitásválságot is követheti megerősödés és önazonosság. A szövegekben a nyelvvesztés, nyelvi elszigetelődés, nyelvtelenség és közvetítés kérdései szorosan összefonódnak az anya-gyermek kapcsolat korai szakaszának tapasztalatával, illetve a murarói *anyai szimbolikus* kérdéskörével. A nővércapcsolat, a „lélekgyermekség”, s az ezekben a viszonyokban felismerhető *szimbolikus anyaság* olyan kötelékként jelenik meg a regényekben, melyben a szülőanyát a legváratlanabb helyről érkező szövetségesek pótolhatják (legyen szó egy gyermektelen, idős varrónőről vagy egy vézna kislányról), s mely kötelék kölcsönös erőforrásként szolgálhat mindkét fél számára. Hogy ezen az újraértett anya-gyermek kapcsolaton túl az „anyai” gondoskodó tevékenység cselekedete hogyan válik női tetterővé, azt Di Pietrantonio regényének kiemelt jele- nete érzékletesen ábrázolja, Cavarero megidézett inklinációelmélete pedig úgy vélem, egy új izgalmas olvasati lehetőséget kínál az értelmezéshez.

működésének erkölcsi megítélése nem eldöntött, működésében azonban tisztán felismerhető az odaforduló, válaszkész anya segítségnyújtása. Lásd Carol GILLIGAN, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1993); Kovács Gusztáv, „Igazságos gondoskodás: A gondoskodás etika jelentőségéről a szociáletikában”, *Acta Sociologica* 5, 1. sz. (2020): <https://doi.org/10.15170/AS.2012.5.1.11>.